

شناسایی پهنه های زمینه ساز توسعه خلاق در بافت تاریخی با رویکرد گردشگری (مطالعه موردی محله هارونیه اصفهان)

مهرنوش حقیقی شیراز^۱، نجما اسمعیل پور^۲، محمد حسین سرائی^۳

^۱ گروه شهرسازی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران (نویسنده مسئول).

^۲ گروه شهرسازی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

^۳ گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

چکیده

بافت های تاریخی یکی از ارکان ارزشمند و هویت بخش در شهرها می باشند. عناصر، بناها و نحوه شکل گیری و شبکه های عبور و مرور در هر بافت تاریخی نشان از نحوه زندگی اجتماعی ساکنین آن شهر دارد. عدم توجه به یک بافت تاریخی با توجه به گذر زمان و عمر زیاد ابنیه ارزشمند آن می تواند به نابودی فرهنگ و هویت یک جامعه بینجامد. با توجه به گسترش روز افزون صنعت توریسم در جهان و اقتصاد مبتنی بر توریسم به احیاء و زنده سازی بافت های تاریخی اهمیت شایانی دارد. بافت های فرسوده واجد ارزش، با وجود ارزش های محتوایی (تاریخی، فرهنگی و اجتماعی) از نظر ریخت شناسی بافت و الگوی نوسازی دچار آشفتگی های بصری و عملکردی هستند. برای حل مسأله این بافت ها تاکنون رویکردهای متفاوتی تحت عنوان موزه ای، توانمند سازی و ارگانیک سازی اتخاذ گردیده است. رویکرد ارگانیک سازی که با جامع نگری سعی در تکیه بر میراث موجود در بافت های فرسوده واجد ارزش و تلفیق اقتصاد و فرهنگ و احیای پایدار بافت های تاریخی از طریق تعیین نقش آن ها در سازمان فضایی شهر دارد. توسعه خلاق بافت تاریخی با رویکرد گردشگری در برنامه ریزی شهری به عنوان یکی از شیوه های تفکر ارگانیک سازی که آخرین جمع بندی از شیوه های مداخله در بافت های تاریخی و فرسوده می باشد. هدف این پژوهش "شناسایی پهنه خلاق با رویکرد گردشگری در محله هارونیه می باشد. در این تحقیق پس از مرور شاخص های اصلی توسعه خلاق با رویکرد گردشگری و از طریق معیارهای برگزیده شامل کالبدی- عملکردی، اقتصادی، اجتماعی و نهادی- مدیریتی و تعریف گویه های مرتبط، با استفاده از نرم افزار GIS و مدل AHP و بکارگیری مدل SZCD در محدوده، پهنه های زمینه ساز توسعه مورد سنجش قرار گرفت. بنابر یافته های تحقیق محله هارونیه در قالب چهار پهنه بندی زمینه ساز توسعه خلاق (کالبدی- عملکردی، اجتماعی، اقتصادی و مدیریتی- نهادی) است که می تواند با کاربری های مسکونی، تجاری، خدماتی و مختلط و فعالیتهای فرهنگی، جهانگردی و پذیرایی، تجاری و سکونتی معاصر سازی گردد.

واژه های کلیدی: توسعه خلاق، بافت تاریخی، گردشگری، محله هارونیه؛ اصفهان.

۱- مقدمه

نیاز روز افزون به توسعه و تحولات شهری در پی افزایش جمعیت و پیشرفت های علمی جدید، ایجاد محیط زندگی متناسب با این تحولات را بیش از پیش می کند. برای پاسخگویی به این نیازها در سال های اخیر توجه به بافت های تاریخی و فرسوده درونی شهرها افزایش یافته و رویکردهای گوناگونی اتخاذ شده است.

فضاهای شهری به ویژه، محدوده بافت های تاریخی و قدیمی به علت وجود جاذبه های نوستالژیک، معماری، فرهنگی و بناهای ارزشمندی که نمادی از شرایط اقتصادی، اعتقادی و اجتماعی آن دوران می باشد از مقاصد مهم گردشگری به شمار می روند. شهر تاریخی مرمت شهری و نوسازی و احیاء فضاهای تاریخی جهت بازگرداندن این محورها به چرخه زندگی با رویکرد توریسم محوری در شهر می تواند از جمله جالب ترین جاذبه های شهری قرار گیرند و گردشگران را به سوی خود جذب کنند. توجه به نوسازی و احیاء بافت ها ضرورتی است که نه تنها به لحاظ کالبد و عملکرد بلکه به لحاظ اقتصادی اجتماعی، فرهنگی و گردشگری از اهمیت قابل توجهی برخوردار می باشد. امروزه مدیران موفق در پی احیاء مناطق تاریخی و رجوع به شهرسازی بومی، استفاده از کاربری های مختلط، اولویت دادن به حمل و نقل عمومی و تردد پیاده، فراهم آوردن شرایط زیست محیطی سالم، ایجاد رونق اقتصادی پایدار، اشتغال بومی، جذب مشارکت محلی و توجه به میراث فرهنگی می باشند. تحقیق حاضر، به دنبال مشخص کردن پتانسیل توسعه ای در محله هارونیه؛ واقع در شهر اصفهان با ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی- عملکردی، نهادی مدیریتی می باشد جهت پهنه بندی توسعه خلاق با رویکرد گردشگری در محدوده مورد مطالعه می باشد.

بافت های واجد ارزش، باوجود ارزش های محتوایی (تاریخی، فرهنگی و اجتماعی) از نظر ریخت شناسی بافت و الگوی نوسازی دچار آشفتگی های بصری و عملکردی هستند. برای حل مسأله این بافت ها تاکنون رویکردهای متفاوتی تحت عنوان موزه ای، توانمندسازی و ارگانیک سازی اتخاذ گردیده است، رویکرد ارگانیکستی که با جامع نگری سعی در تکیه بر میراث موجود در بافت های واجد ارزش و تلفیق اقتصاد و فرهنگ و احیاء پایدار بافت های تاریخی از طریق تعیین نقش آن ها در سازمان فضایی شهر دارد، با تئوری های جدید سامان دهی شهری از جمله توسعه خلاق همخوان است.

یکی از مواردی که در برخورد های شتاب زده و نوگرا نسبت به بافت های تاریخی و فرسوده شهرها مشاهده می شود این است که برخی راه نو شدن این گونه بافت های شهری را در معماری گران قیمت و کج سلیقه، جاده های سریع بی برنامه و شهرسازی گسترده و شتاب زده در محدوده ای وسیع جستجو می کنند در صورتی که ناکارآمدی این روش ها به اثبات رسیده و امروزه مدیران موفق در پی احیاء مناطق تاریخی و رجوع به شهرسازی بومی، استفاده از کاربری های مختلط، اولویت دادن به حمل و نقل عمومی و تردد پیاده، فراهم آوردن شرایط زیست محیطی سالم، ایجاد رونق اقتصادی پایدار، اشتغال بومی، جذب مشارکت محلی و توجه به میراث فرهنگی می باشند. این پژوهش با تبیین نگرش های گوناگون مرمت و بررسی نمونه های موردی در این زمینه، مدلی برای شناسایی پهنه های دارای پتانسیل توسعه خلاق پیشنهاد کند.

نگرش ارگانیکستی (نگرش عقلانی) بر مفاهیم جدیدی چون کلیت، نظام سلسله مراتب و پویایی پدیده ها تأکید فراوان دارد. در این نگرش احیاء پایدار بافت های تاریخی از طریق تعیین نقش آن ها در سازمان فضایی شهر، جایگاه معنادار و قابل دفاعی پیدا می کند. تبیین نقش بافت های تاریخی در سازمان فضایی یک شهر این بافت ها را از حالت یک سیستم بسته خارج می کند، در این زمینه اتصال بین دو بخش بافت به آرامی، با ظرافت و تدریجی انجام می شود تا شهر دچار مشکل های عملکردی و شکنندگی در تصویر ذهنی نشود (عباس زادگان و رضازاده، ۱۳۸۰؛ مهدی زاده، ۱۳۸۰).

توسعه خلاق بافت تاریخی با رویکرد گردشگری در برنامه ریزی شهری به عنوان یکی از شیوه های تفکر ارگانیکستی که آخرین جمع بندی از شیوه های مداخله در بافت های فرسوده می باشد.

در سال های اخیر نگرش های نوینی در پی رعایت اصول و نظریه های جدید برنامه ریزی و در رأس آن توسعه درونزا و توسعه پایدار با اهداف تصمیم سازی هم پیوند در کلیه سطوح و مقیاس های توسعه کالبدی (کالبدی)، جلب مردم به شهرها و به ویژه

مراکز شهرها که ترکیب اجتماعی متنوعی را در خود جای دهند (اجتماعی)، جذب نیروهای بازار به فرصت‌های توسعه شهری و تزریق سرمایه به مراکز آن‌ها (اقتصادی) شکل یافته‌اند (مه‌دوی، ۱۳۸۰).

امروزه یکی از تکنیک‌های دستیابی به این اهداف، تأکید بر فعالیت‌هایی است که با تلفیق ابعاد مختلف اقتصاد و فرهنگ در گونه‌ای از نظم منطقی انسانی تحت عنوان «خلاقیت» شکل می‌گیرند. این موضوع اولین بار توسط ریچارد فلوریدا در سال ۲۰۰۲ مطرح شد. در سال ۲۰۰۷ نیز آلن اسکات با استفاده از ادبیاتی که ریچارد فلوریدا مطرح کرده بود در مورد چگونگی سوق مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های موجود در شهرها به سمت خلاقیت بیشتر و سیاست‌گذاری‌های منطقه‌ای فعالیت‌هایی را انجام داد.

صنعت شهرها و مناطق خلاق شامل صنایع فرهنگی، چندرسانه‌ای و خدمات برتر و در مقیاس حوزه‌های محلی بیشتر در صنایع‌دستی و بومی خلاصه می‌شود (موستورد^۱، ۲۰۰۱).

۲- ضرورت تحقیق

شهر تاریخی اصفهان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین جاذبه‌ها و مقاصد گردشگری شناخته‌شده و به‌صراحت جایگاه این شهر و اهمیت شاخص‌ترین ابنیه‌های تاریخی آن به‌عنوان یکی از جاذبه‌های شناخته‌شده کشور در دنیا می‌باشد. اصفهان با توجه به قدمت و ویژگی‌های خاص جغرافیایی، شیوه‌های معماری و ساختاری خاصی است و در کالبد شهرهای تاریخی نقش بسیار مهمی بر عهده دارد و هر ساله پذیرایی تعداد زیادی توریسم داخلی و خارجی است. مرمت شهری و نوسازی و احیاء فضاهای تاریخی جهت بازگرداندن این محورها به چرخه زندگی با رویکرد توریسم محوری در شهر می‌تواند از جمله جالب‌ترین جاذبه‌های شهری قرار گیرند و گردشگران را به‌سوی خود جذب کنند. آن‌چه باید موردتوجه قرار بگیرد این است که هدف نوسازی بافت‌های تاریخی شهری چیزی فراتر از اقدامی کالبدی- فضایی با رویکرد صرفاً سکونتی است. نوسازی و احیاء شهری عملی فرهنگی است که سعی در انتقال ارزش‌های کالبد یافته به آینده دارد و این انتقال همراه حفظ ارزش‌های پایدار کهن و ابنیه‌های تاریخی در بافت‌های تاریخی است. توجه به نوسازی و احیاء بافت‌ها ضرورتی است که نه‌تنها به لحاظ کالبد و عملکرد بلکه به لحاظ اقتصادی اجتماعی، فرهنگی و گردشگری از اهمیت قابل‌توجهی برخوردار می‌باشد.

ضرورت و اهمیت این تحقیق از آنجا ناشی می‌شود که محله ی هارونیه واقع در منطقه ۳ شهر اصفهان، با داشتن توان‌های خاص برای توسعه گردشگری، تبدیل به مکانی برای تجمع معتادین در خانه‌ها و سراهای تاریخی شده است که همین امر موجب برهم زدن امنیت و آرامش محله شده است. همچنین وجود کاربری‌های انبار و گارگاهی به دلیل صدای زیاد و عبور و مرور متعدد وسایل نقلیه موجب آلودگی صوتی و زیست محیطی در محدوده شده است. پایین بودن سطح کیفیت کالبدی محله، از جمله کوچه‌های تنگ و تاریک، نیز موجب ایجاد نا امنی در محله شده است. با توجه به قرارگیری محله هارونیه در جوار آثار تاریخی و بناهای باستانی متعدد، بازار و مراکز خرید می‌تواند نقش بارزی در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایفا نماید.

در این پژوهش به دنبال این است تا ضمن پرداختن به نگرش‌ها و مفاهیم و موضوعات مرتبط با بافت تاریخی، تجارب جهانی را بررسی کرده و مدل مشخصی که در آن پهنه‌های دارای پتانسیل توسعه‌ای مشخص شده است را پیشنهاد کند و نحوه بکارگیری مدل شناسایی پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق را در محدوده مورد مطالعه توضیح داده و پهنه‌های زمینه‌ساز را نشان می‌دهد.

¹ Musturd

۳- روش تحقیق

با توجه به ماهیت موضوع و اهداف تحقیق، رویکرد حاکم بر فضای تحقیق توصیفی-تحلیلی و روش جمع آوری اطلاعات پیمایشی - میدانی و کتابخانه‌ای می‌باشد و نوع تحقیق کاربردی است. برای شناسایی پهنه‌های خلاق از مدل SZCD استفاده می‌شود. لذا جهت استخراج قطعات محدوده نسبت به عوامل موثر در توسعه خلاق در نظر گرفته شد و با استفاده از نظرات کارشناسان و صاحب‌نظران بافت فرسوده معیار و شاخص‌ها مشخص گردید، در مرحله بعد جهت تجزیه و تحلیل نقشه‌ها و اطلاعات مربوط عوامل دخیل در پهنه بندی تهیه و سپس با ارزشگذاری محدوده نسبت به شاخص‌های و با ارائه خروجی رستر و ارزیابی و تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و مقایسه زوجی معیارها و شاخص‌ها و منطق ارزشگذاری لایه‌ها (Index Overlay) در محیط سیستم اطلاعات جغرافیایی Gis به ارائه لایه نهائی تحت عنوان ((پهنه‌های زمینه ساز توسعه)) شده است.

متغیرها و شاخص‌های تحقیق:

تدوین معیارها و شاخص‌ها جهت تعریف، تعیین و تبیین شناسایی پهنه‌های خلاق کاری مشکل و پیچیده است و باید با توجه به الزامات پایه، از شاخص‌های مرتبط و مناسب استفاده کرد. لذا، پس از مرور مجموعه نظریات و آراء متخصصین از طریق رجوع به پژوهش‌های موجود، شاخص‌ها و وزیر شاخص‌های مربوط به شرح نمودار ۱- استخراج و مبنای انجام پژوهش قرار گرفت.

نمودار ۱ - معیارها و شاخص‌های پژوهش

منبع: نگارنده

۴- مفهوم خلاقیت راهبردی نوین در توسعه بافت های تاریخی و فرسوده:

سیر تفکرات مرمتی به سمت تلفیق نگاه های تکسویه و بخشی همچنین نگرش های نوینی که در پی رعایت اصول و نظریه های جدید برنامه ریزی و در رأس آن توسعه درونزا و توسعه پایدار است پیش می رود. در طرح های نوین مرمتی سه هدف عمده قابل تعریف است. هدف کالبدی: تصمیم سازی هم پیوند در کلیه سطوح و مقیاس های توسعه کالبدی، هدف اجتماعی: جلب مردم به شهرها و به ویژه مراکز شهرها است که ترکیب اجتماعی متنوعی را در خود جای دهند، هدف اقتصادی: جذب نیروهای بازار به فرصت های توسعه شهری و تزریق سرمایه به مراکز آنهاست.

امروزه یکی از تکنیک های دستیابی به این اهداف، تأکید بر فعالیت هایی است که با تلفیق ابعاد مختلف اقتصاد و فرهنگ در گونه های از نظم منطقی انسانی تحت عنوان «خلاقیت»^۱ شکل می گیرند. این موضوع اولین بار توسط ریچارد فلوریدا در سال ۲۰۰۲ مطرح شد. در سال ۲۰۰۷ نیز آلن اسکات با استفاده از ادبیاتی که ریچارد فلوریدا مطرح کرده بود در مورد چگونگی سوق مزیت های رقابتی و ظرفیت های موجود در شهرها به سمت خلاقیت بیشتر و سیاست گذاری های منطقه ای فعالیت هایی را انجام داد، زمینه های رویکرد خلاق ادبیات، سینما، موسیقی، مهارت و هنر فولک، طراحی، هنرهای رسانه ای و تغذیه است. صنعت شهرها و مناطق خلاق شامل صنایع فرهنگی، چندرسانه ای و خدمات برتر و در مقیاس حوزه های محلی بیشتر در صنایع دستی و بومی خلاصه می شود (موستورد، ۲۰۰۱: ۹).

بدون شک بافت های تاریخی منابع سرشار میراث و محلی مناسب برای بکارگیری رویکرد خلاق اند، با بررسی بیانیه های جهانی ایکوموس^۲ که مربوط به حفاظت از میراث تاریخی و فرهنگی است، می توان زمینه پیاده سازی رویکرد خلاق را در بافت های فرسوده یافت. در بیانیه کیوتو (۱۹۶۷) بر حفاظت از میراث فرهنگی بعنوان سند افتخار ملی و گفت و گوی تمدن ها و عدم تفکیک معنا و مفهوم از بنا و اثر تأکید شده است، این بیانیه برای بازیافت سریع سرمایه و منابع مالی بعد اقتصادی و صنعت گردشگری را مورد توجه قرار می دهد. (مهدوی، ۱۳۸۰، ۱۲)

بیانیه سنت آنتونیو (۱۹۹۶) بر مطالب اجلاس کیتو تأکید و ضرورت توسعه پایدار فرهنگی و توجه به گردشگری فرهنگی را در راستای کاهش اثرهای منفی اقتصاد گردشگری مطرح می کند. در این بیانیه اصالت و اقتصاد گردشگری، بعد دیگری از نگرش به مجموعه های تاریخی است. نکته قابل تامل اینجاست که با گذشت زمان در راستای تقویت مفاد معاهده های جامع نگرایی افزایش می یابد و ظهور ایده تلفیق فرهنگ و اقتصاد در بستر توسعه پایدار (که بیشتر از طریق گردشگری اجتماع محور (فرهنگی) عنوان می شود) را می توان صراحتاً در مفاد این بیانیه ها ملاحظه کرد به طوری که بیانیه مکزیکوسیتی (۱۹۹۱) معروف به بیانیه بین المللی گردشگری بر مفهوم جامع و جهانی میراث و تعامل آن با گردشگری تأکید دارد و آن را وسیله ای برای تبادل فرهنگی تلقی می کند. طبق این بیانیه فعالیت های گردشگری و حفاظتی در بافت ها و مجموعه های تاریخی باید با احترام به علائق، سنن و خواست های مردم محلی و منطقه ای در جهت ارتقای سطح زندگی آنان همراه شود. این بیانیه بر لازم و ملزوم بودن مرمت و حفاظت بافت های کهن و تاریخی و صنعت گردشگری تأکید و مهم ترین وسیله تبادل فرهنگی را گردشگری بومی و بین المللی دانسته، هم چنین حفاظت و توسعه پایدار را عامل ارتباط مکان های میراثی و گردشگری پویا می داند. (همان، ۱۳)

۵- گردشگری رویکردی برای دستیابی به توسعه خلاق

همان طور که در مطالب بالا آمد، نگرش برتر در مرمت بافت های کهن نگرش ارگانیکستی و یکی از جدیدترین نظریه های آن جامع نگرایی در برنامه ها و اقدام ها برای تلفیق فرهنگ و اقتصاد در بستر توسعه پایدار (خلاقیت) است که از طریق گردشگری

^۱ Creativity

^۲ ICOMOS

می‌توان بدان دست یافت. در دهه‌های اخیر گردشگری در برنامه‌ریزی شهری بعنوان ابزاری کارآمد، پدیدار شده و بکارگیری آن مستلزم شناخت کاملی از مفهوم و ملاحظه‌های آن است که در ادامه بدان می‌پردازیم. زمینه‌ها، اهداف و راهبردهای توسعه خلاق با رویکرد گردشگری در جدول ۱ آمده است

جدول ۱- زمینه‌ها، اهداف و راهبردهای توسعه خلاق با رویکرد گردشگری

زمینه	هدف	راهبرد	توسعه خلاق با رویکرد گردشگری (مقیاس محلی)
اقتصادی	پویایی اقتصادی محله	<ul style="list-style-type: none"> • بالا بردن سطح درآمد ساکنان و پایین آوردن بار تکفل با ایجاد فرصت‌های شغلی • رونق مشاغل محلی • استفاده از نیروی کار محلی در رونق و اداره مراکز جهانگردی 	
اجتماعی	تقویت حیات اجتماعی در محله	<ul style="list-style-type: none"> • ایجاد نظارت اجتماعی • ایجاد کاربری‌های گذران اوقات فراغت • از بین بردن ناهمگونی‌های اجتماعی • از بین بردن کاربری‌های ناسازگار • ایجاد کاربری‌های محمل حیات مدنی جلب مشارکت مردمی 	
فرهنگی	احیای هویت فرهنگی محله و تکیه بر آن در برنامه‌ریزی گردشگری	<ul style="list-style-type: none"> • احیای هنارهای رفتاری کهن • احیای ارزش‌های کالبدی کهن • شناساندن ارزش‌های تاریخی فرهنگی محله به گردشگران 	
کالبدی	ایجاد محیط مطلوب جهت ساکنان و گردشگران	<ul style="list-style-type: none"> • معاصر سازی عملکردها • از بین بردن کاربری‌های ناسازگار • اقدام‌های زیست محیطی و بهداشتی (دفع فاضلاب و آب‌های سطحی) • تداوم سازمان فضایی کهن • تعریف شبکه پیاده • محدود ساختن ترافیک سواره • ایجاد تسهیلات پارکینگ 	

منبع: (گریستین م. روگرسون^۱، ۲۰۰۶: ۳۱)

۶- جمع بندی ادبیات نظری و آرایه رویکرد نظری

توسعه خلاق بافت تاریخی با رویکرد گردشگری در برنامه‌ریزی شهری بعنوان یکی از شیوه‌های تفکر ارگانیکستی که آخرین جمع بندی از شیوه‌های مداخله در بافت‌های تاریخی و فرسوده می‌باشد، دارای اصولی بدین شرح می‌باشد:

- فرآیند توسعه خلاق ایده تلفیق فرهنگ و اقتصاد را مطرح می‌کند.
- توسعه خلاق برپویایی اقتصاد محلی از طریق برنامه‌ریزی اقتصادی دانش محور و ایده تلفیق فرهنگ و اقتصاد و احیای پایدار بافت‌های تاریخی از طریق تعیین نقش آن‌ها در سازمان فضای شهر تأکید دارد.

¹ Christian M. Rogerson

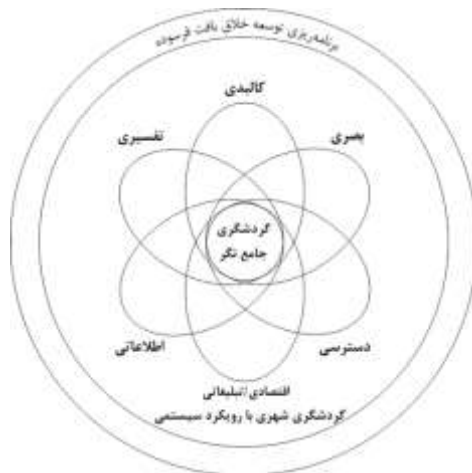
- اصول مرمتی توسعه خلاق تجدید حیات و روان‌بخشی بافت قدیمی را ملزم به پیوند حیات گذشته و امروز شهر می‌کند.
- توسعه خلاق باید از طریق برگزیدن درست کانون‌های مداخله صورت پذیرد تا این کانون‌ها در پیرامون خود منجر به توسعه شهر شوند. به بیان دیگر پهنه‌ها بدین دلیل انتخاب می‌شوند که مداخله در سراسر بافت در بسیاری موارد امکانپذیر نیست.
- سه دسته عامل کالبدی و عملکردی، اقتصادی و اجتماعی و نهادی و مدیریتی که جمع‌بندی عوامل توسعه بافت تاریخی و فرسوده و عوامل برنامه‌ریزی گردشگری هستند، ابزار مناسبی را برای انتخاب کانون‌های مداخله در بافت تاریخی بدست می‌دهند.
- ارزش‌های تاریخی و معماری باید بعنوان بخشی از ارزش‌های کلی حیات شهری در تعامل زنده با شهر و شهروندان در نظر گرفته شود و حفاظت عمومی با حفاظت اجتماعی و علاقه عمومی همراه شود.
- حفظ ارزش‌های تاریخی فرهنگی با گسترش روح آن‌ها در کالبد جدید همراه است.
- گفتگوی چند جانبه محیط و فضای شهری با تعیین عملکرد
- تزریق محتوای جدید بر کالبد قدیم (معاصر سازی)
- ژرف‌نگری و جامع‌نگری در تمامی مراحل تدوین عوامل معیارها و شاخص‌ها، تدوین مدل، برنامه‌ریزی و اجرا ضامن توسعه خلاق است.
- پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق با رویکرد گردشگری هم عوامل مؤثر در مرمت بافت‌های تاریخی و فرسوده شامل: عوامل کالبدی، عملکردی، اجتماعی، اقتصادی و حقوقی و هم عوامل کالبدی، تفسیری، بصری، دسترسی، اقتصادی/ محرک و اطلاعاتی مؤثر در برنامه‌ریزی گردشگری را دربردارند.
- اتصال بین بخش‌های متفاوت بافت بایستی به آرامی، با ظرافت و تدریجی انجام شود تا شهر دچار مشکل‌های عملکردی و شکنندگی در تصویر ذهنی نشود.
- هفت زمینه‌فعالیتی در راستای اصول توسعه خلاق عبارتند از: ادبیات، سینما، موسیقی، مهارت و هنر فولک، طراحی، هنرهای رسانه‌ای و تغذیه که کاربری‌ها و فعالیت‌ها باید شامل آن‌ها باشند.
- شناسایی پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق بافت تاریخی با رویکرد گردشگری نیازمند اعمال اصول فوق در قالب مدلی کارا و جامع است. چگونگی تدوین این مدل، عوامل، معیارها و شاخص‌های آن در فصول بعد ارائه گردیده است.

۷- عوامل توسعه خلاق بافت تاریخی و فرسوده با رویکرد گردشگری

یکی از تقسیم‌بندی‌هایی که برای ارائه عوامل توسعه خلاق بافت تاریخی و فرسوده با رویکرد گردشگری در برنامه‌ریزی شهری ارائه گردیده تقسیم فضای مورد برنامه‌ریزی به شش عامل کالبدی، تفسیری، بصری، دسترسی، اقتصادی/ محرک و اطلاعاتی مطابق نمودار ۲ است. این تقسیم‌بندی از مفاهیم کالبدی، تشخیصی و اقتصادی که به ترتیب در برنامه‌ریزی، معماری و بازاریابی توسط لینچ^۱، گرانت^۲ و سایرین مطرح شده است، نشأت می‌گیرد. توجه به این نکته که این عوامل با یکدیگر همپوشانی داشته و تنها مدلی برای دستیابی به شناسایی پهنه‌های توسعه خلاق در بافت فرسوده ارائه می‌کند، حائز اهمیت است (همان، ۱۶)

¹ Lynch

² Granter

نمودار ۲- شش عامل مؤثر در گردشگری شهری با رویکرد سیستمی.

منبع: (میاکونی و واندر استوئپ^۱، ۲۰۰۶: ۱۶)

۷-۱- عوامل کالبدی: یکی از بارزترین عوامل در بافت کالبدی است. ساختار کالبدی طبیعی یا مصنوع بستری مناسب برای ارتباط جاذبه‌های گردشگری به یکدیگر و دروکردن گردشگران از محیط‌های غیرمرتبط مانند منازل مسکونی است. کریدورهای کالبدی که شامل مسیرهای پیاده روی، خرید، دوچرخه، تراموا، کالسکه و... می‌شوند، عناصر مهمی در تعریف عامل کالبدی هستند. تعدادی از کاربردهای کریدورهای کالبدی عبارتند از:

الف: ارتباط مراکز فرهنگی، تفریحی، تجاری و جاذبه‌ها و خدمات گردشگری،

ب: فراهم آوردن مسیر تردد ایمن برای گردشگران،

پ: کاهش آلودگی صوتی و تأثیرهای مثبت زیست محیطی دیگر،

ت: بهبود کیفیت بافت برای گردشگران و ساکنان به طور همزمان،

ث: ایفاکردن نقش کلیدی در تعریف سلسله مراتب فضایی.

۷-۲- عوامل اطلاعاتی: برنامه‌ریزی اطلاعات یکپارچه، گردشگران بالقوه را از طریق رسانه‌های تبلیغی و اطلاع رسانی به محدوده مرتبط می‌کند و گردشگران بالفعل را نیز به سمت جاذبه‌های جدید و ایجاد تجربه‌های جدید رهنمون می‌کند. در واقع این عوامل گردشگران را نسبت به سایر عوامل همچون کالبدی (مسیرهای پیاده، تجاری، کالسکه و ...)، حمل و نقلی (اتوبوس، تراموا)، تفسیری (مراجعه به کیوسک اطلاع‌رسانی، راهنما، دریافت بروشور)، اقتصادی / محرک (مانند بسته‌های سفری) آگاه می‌سازد. این زمینه شامل اقدام‌های قبل از سفر گردشگر و بعد از سفر گردشگر می‌شود که در ارتباط با موضوع این پژوهش مورد دوم یعنی اقدام‌های بعد از سفر که شامل نشانه‌های تعیین مسیر، نقشه‌های محدوده، کیوسک‌ها و یا خدمات راهنمایی الکترونیک می‌شود مدنظر است.

۷-۳- عوامل بصری: این زمینه که مکملی برای زمینه‌های کالبدی و اطلاعاتی است. شامل سه دسته کلی از اقدام‌های مورد برنامه‌ریزی می‌شود.

الف: طراحی گرافیک، رنگ، فونت و نقاط شاخص،

ب: طراحی همگون برای زمینه کالبدی، بعنوان نمونه برنامه‌ریزی مصالح (سنگ، چوب، خشت)، نوع کف‌سازی، المان‌های هنری، رنگ و فرم ورودی، کیوسک‌ها و...

¹ Miyakuni & Vander Stoep

پ: برنامه‌ریزی برای زمینه‌های بصری که دید گردشگر را از سمتی به سمت دیگر یا از جاذبه‌ای به ایستگاه حمل و نقل هدایت می‌کند. در این مورد حذف مزاحمت‌های بصری که مانع هدایت دید می‌شود نیز از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است.

حمل و نقل: این عامل برنامه‌ریزی حمل و نقل با هدف ارائه خدمات به گردشگران را در برمی‌گیرد یعنی شامل مسیرها، نشانه‌ها و نمادهای بصری‌ای است که تازه‌واردان را به راحتی به جاذبه، خدمات و یا مقصد موردنظر می‌رساند. سیستم حمل و نقل خود نیز می‌تواند بخشی از تجربه گردشگر واقع شود. مثلاً تردد با وسایل بسیار قدیمی که بازسازی شده‌اند مانند کالسکه یا تراموا و گاری و...

گردشگران در بازدید از قسمت‌های مختلف: گردشگران در بازدید از قسمت‌های مختلف یک محدوده با جاذبه‌های گوناگونی مواجه می‌شوند که هرکدام داستان و توضیح‌های خاص خود را دارند، مسئله اینجاست که اغلب گردشگران اغلب اوقات ارتباط این توضیح‌ها مستقل یا تاریخ وقوع آن‌ها را نمی‌دانند، نمونه دیگر زمانی است که بازدیدکننده به مرکز خرید یا رستورانی مراجعه می‌کند ولی نمی‌داند تاریخچه آن چیست و در گذشته چه کاربری داشته است. نتیجه این می‌شود که گردشگران با رضایت محدوده را ترک می‌کنند ولی تجربه شکل نیافته‌ای از محدوده که فهم دقیق و کاملی از جامعه میزبان ارائه نمی‌کند، در ذهن آن‌ها جای گرفته است.

عوامل تفسیری بعنوان «فرآیندی ارتباطی که اتصال بین فهم گردشگران از جاذبه‌ها و آنچه واقعاً در آن‌ها نهفته است را از طریق پیوند میان احساس و واقعیت برقرار می‌کند» شناخته می‌شوند. این عامل که بیشتر جنبه غیر کالبدی دارد در برنامه‌ریزی باید نقش اساسی داشته باشد.

مجموعه‌ای از تلاش‌های تبلیغی و انگیزه‌های اقتصادی: مجموعه‌ای از تلاش‌های تبلیغی و انگیزه‌های اقتصادی که گردشگران را به بازدید از بیش از یک جاذبه تشویق می‌کند، ذیل این عامل جای می‌گیرند. نمونه بارز این تلاش‌ها جاذبه‌های همکار هستند که به تبلیغ متقابل برای یکدیگر از طریق پخش کلیپ‌های صوتی و تصویری و توزیع کوپن تخفیف و نقشه می‌پردازند، از این طریق بازدیدکننده جاذبه دیگری را در برنامه خود می‌گذارد. راهبردهای دیگر برای عامل اقتصادی و تبلیغی توزیع بلیط‌های چند منظوره با تخفیف ویژه، بسته سفر شامل پیشنهاد مسیر، اقامتگاه در بافت تاریخی، رستوران‌های سنتی، مراکز خرید و تفریح است.

۸- جمع‌بندی عوامل توسعه خلاق بافت تاریخی و فرسوده با رویکرد گردشگری

در بررسی عوامل مؤثر در ایجاد گردشگری سیستمی که با هم‌افزایی در سیستم گردشگری می‌تواند زمینه انتقال توسعه به بافت پیرامون را به همراه داشته باشند. مشخص می‌شود که تمامی آنها جنبه کالبدی ندارند و به لحاظ زمان بکارگیری نیز همزمان نیستند. مثلاً عامل اطلاعاتی پس از عامل عملکردی و کالبدی برنامه‌ریزی می‌شود یا عامل اجتماعی که دربرگیرنده مشارکت است در تمامی مراحل باید حضور داشته باشد. لذا هیچ کدام از این دو دسته عوامل به تنهایی قادر به بسترسازی توسعه خلاق بافت نمی‌باشند. نتیجه اینکه از میان آنها عواملی که بتوانند هم در توسعه بافت فرسوده مؤثر باشند و هم در شش زمینه فوق دارای پتانسیل باشند و در تعریف سازمان فضایی متناسب با توسعه خلاق و رهنمون کردن جریان توسعه به بافت مؤثر باشند در یک دسته بندی سه‌گانه برشمرده می‌شوند.

۸-۱ عوامل کالبدی-عملکردی

این دسته شامل تمامی عواملی که کاربری و فعالیت قطعات، توسعه کالبد محدود اعم از تک بناها، شبکه عبورومرور، شبکه زیرساخت‌ها، برنامه‌ریزی بهینه تراکم و پیوستگی بافت، تیپ و نوع بناهای مسکونی، مصالح بکار رفته در بناها کربدورهای کالبدی، طراحی گرافیک، رنگ، فونت و نقاط شاخص، نوع مصالح (سنگ، چوب، خشت)، کف سازی و المان‌های هنری را که می‌توانند منجر به توسعه خلاق شوند در برمی‌گیرد.

۸-۲ عوامل مدیریتی - نهادی

این دسته تمامی عوامل حقوقی، قانونی، ساختاری و تشکیلاتی که در توسعه خلاق مؤثرند را شامل می‌شود. از این جمله می‌توان به حل مسایل و مشکل‌های ناشی از مالکیت، توارث و وقف، وضع قوانین و مقررات موردنیاز تصمیم‌گیران و مجریان طرح‌ها و همچنین ساختار و تشکیلات و نوع مدیریت حاکم در جریان توسعه بافت، ذینفعان و ذینفوذان توسعه و از همه مهمتر نوع برنامه‌ریزی‌ای که تمامی این موارد را شکل می‌دهد اشاره کرد.

۸-۳ عوامل اجتماعی-اقتصادی

تلفیق زمینه‌های اقتصادی و فرهنگی برای دستیابی به توسعه پایدار بافت موضوعی است. علاوه بر این برای پایداری اقدام‌های بهسازی و نوسازی احیای اقتصادی نیاز است. مجموعه عواملی که در راستای رویکرد تلفیق اقتصاد و فرهنگ مؤثرند، بر اشتغال بومی بر مبنای پتانسیل‌های میراث فرهنگی و راهکارهای اجتماعی و اقتصادی توسعه تأکید دارند، ذیل این دسته جای می‌گیرند. تعدادی از عوامل اقتصادی اجتماعی عبارتند از: پراکندگی متوازن جمعیت در بافت و توسعه متعادل، تقویت حس تعلق خاطر ساکنین به بافت، کاهش فاصله طبقاتی ساکنان، زمینه‌سازی روان‌شناسی بهسازی برای مشارکت هرچه بیشتر ساکنان، افزایش امنیت اجتماعی، تقویت عوامل تفسیری برای ایجاد تجربه گردشگری کامل و مؤثر برای ضمانت مراجعه مجدد گردشگران، تبلیغات و انگیزه‌های اقتصادی که گردشگران را به بازدید بیش از یک جاذبه تشویق می‌کند.

۹- تعریف معیارها و شاخص‌های شناسایی پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق در بافت تاریخی

تعریف معیارها و شاخص‌های شناسایی پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق نیازمند بررسی تمامی ابعاد کالبدی، فضایی محدوده است، با بررسی پژوهش‌های مرتبط و ملاحظه وضوح، روایی، مقیاس جغرافیایی، بازه زمانی، در دسترس بودن و دسته‌بندی مناسب داده‌های در اختیار و شاخص‌های مطرح شده و دریافت نظرات کارشناسان و صاحب‌نظران توسعه بافت‌های تاریخی و فرسوده و گردشگری به روش شبه دلفی^۱ سلسله مراتب عوامل، معیارها و شاخص‌ها ترسیم می‌گردد. مطابق مطالبی که از مقاله "میاکونی و ندر استوپ"^۲ و پایان‌نامه دکتر رفیعیان استخراج شده است، با تلفیق دو دسته عامل توسعه بافت تاریخی و فرسوده^۳ و عوامل مؤثر در برنامه‌ریزی گردشگری^۴ عوامل زمینه‌ساز توسعه خلاق بافت تاریخی عبارتند از عوامل کالبدی-عملکردی، اجتماعی-اقتصادی و مدیریتی - نهادی.

۹-۱- عامل کالبدی - عملکردی

مجموعه ویژگی‌های مرتبط با این عامل از بررسی مقاله‌های "طبقه‌بندی چندگانه کاربری و چگونگی تکامل آن، بازتاب‌ها آن بر نوآوری و روشمند در برنامه‌ریزی شهری" نوشته آلبرت گوتنبرگ^۵؛ "گردشگری میراثی و تعالی اجتماعی" نوشته لوین،

^۱ روش دلفی که توسط دالکری و هلمر (Dalkery and helmer - ۱۹۶۹) تدوین گردید. منافع و مزایای روش گروهی را بدون برخورد چهره به چهره اعضا به همراه دارد. این روش، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری مؤثر و کارآمد در فواصل طولانی، بین اعضای غیر منسجم را عملی می‌داند. روش دلفی نیازمند مجموعه‌ای از پرسشنامه توزیع شده بین اعضای هیات تصمیم‌سازی یا تصمیم‌گیری می‌باشد. نتایج اولین پرسشنامه توسط فرد هماهنگ‌کننده هیئت خلاصه می‌شوند. این خلاصه با پرسشنامه دوم به هیات ارجاع می‌شود. اعضای هیات مجدداً پاسخ می‌دهند و فرآیند تکرار می‌شود تا اینکه اجماعی حاصل شود و تصمیمی صحیح پیرامون موضوع اتخاذ گردد. با وجود پیچیدگی و هزینه توزیع مجموعه پاسخننامه‌ها، روش دلفی در موقعیت‌هایی که جمع‌آوری مردم از لحاظ فیزیکی ممکن نیست، تصمیم‌گیری گروهی را ممکن می‌سازد.

^۲ Miyakuni & Vander Stoep

^۳ عوامل توسعه در بافت فرسوده: عوامل مؤثر در توسعه بافت فرسوده شامل عوامل عملکردی، اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، حقوقی، از شناخت صحیح عناصر مرمت شهری و راهبردهای جدید توسعه که به تفضیل در مطالب فصل قبل آمده‌اند، استخراج می‌گردد.

^۴ عوامل مؤثر در برنامه‌ریزی گردشگری: در این پژوهش برای ارائه عوامل توسعه خلاق بافت فرسوده با رویکرد گردشگری در برنامه‌ریزی شهری فضای مورد برنامه‌ریزی به شش عامل کالبدی، تفسیری، بصری، دسترسی، اقتصادی/محرک و اطلاعاتی تقسیم شده است. این تقسیم‌بندی از مفاهیم کالبدی، تشخیصی و اقتصادی که به ترتیب در برنامه‌ریزی، معماری و بازاریابی توسط لیچ^۷، گرانتر^۷ و سایرین مطرح شده، اقتباس گردیده است

^۵ Albert Guttenberg

بریت و دله^۱؛ "توسعه شاخص های دسترسی شهری" نوشته بهات^۲ و همکاران؛ رساله دکتری محمد رحیم رهنما با عنوان "احیای بافت قدیم و توسعه شهری، نمونه بافت های مسکونی مرکز شهر مشهد"؛ همچنین پایان نامه "سنجش اثرات افزایش تراکم ساختمانی بر بافت های مساله دار و فرسوده شهری" نوشته غلامعلی حنیفی استخراج شده است.

از بررسی تک تک این پژوهش ها مشخص می شود که در بر شمردن ویژگی های کالبدی و عملکردی، دسته بندی های گوناگونی ارائه شده، مشخصه ای در یکی اهمیت پیدا کرده و در دیگری ذکر نشده است. برای استخراج معیارها و شاخص ها، تمامی

جدول ۲- معرفی عوامل، معیارها و شاخص های مدل شناسایی پهنه های زمینه ساز توسعه خلاق و نمایش تاثیر مثبت و یا منفی شاخص ها^۳

عوامل و معیارهای ارزیابی	عوامل زمینه ساز توسعه خلاق (شاخص ها)	تاثیر اخص در مدل بر مبنای مطالعات بررسی شده
اجتماعی - اقتصادی	(ریچ هاری و توماس دی پاتس ^۴ ، ۲۰۰۳)، (رهنما، ۱۳۷۵)، (حنیفی، ۱۳۸۵)، (ای پی ای ^۵ ، ۲۰۰۶)	
مشخصه های اقتصادی	اشتغال	↑
	ارزش زمین	↓
	درآمد ساکنان	↑
مشخصه های اجتماعی	سابقه سکونت	↑
	توزیع جمعیت	↑
	سطح سواد	↑
کالبدی - عملکردی	(Albert Guttenburg, 2002), (Bhat, 2002)(Mary Ann Levine, Kelly M.Britt & James A.Delle, 2005)(KAORUKO MIYAKUNI & GAIL A. VANDER STOEP. 2006) (رهنما، ۱۳۷۵)، (حنیفی، ۱۳۸۵)	
کیفیت بنا	قدمت	↓
	ارزش بنا	↑
دسترسی	عرض گذر	↑
	پارکینگ	↑
	طول گذر	↑
ویژگی کاربری	شعاع خدمات	↑
	فراوانی	↑
نهادی-مدیریتی	(فاروک دیئر ^۶ ، ۲۰۰۶) و (عندلیب، علیرضا، ۱۳۸۵)	

¹ Levine; Britt & Delle

² Bhat

⁴ Rich Harril & Tomas D.Potts

⁵ APA

⁶ Farouk Daer

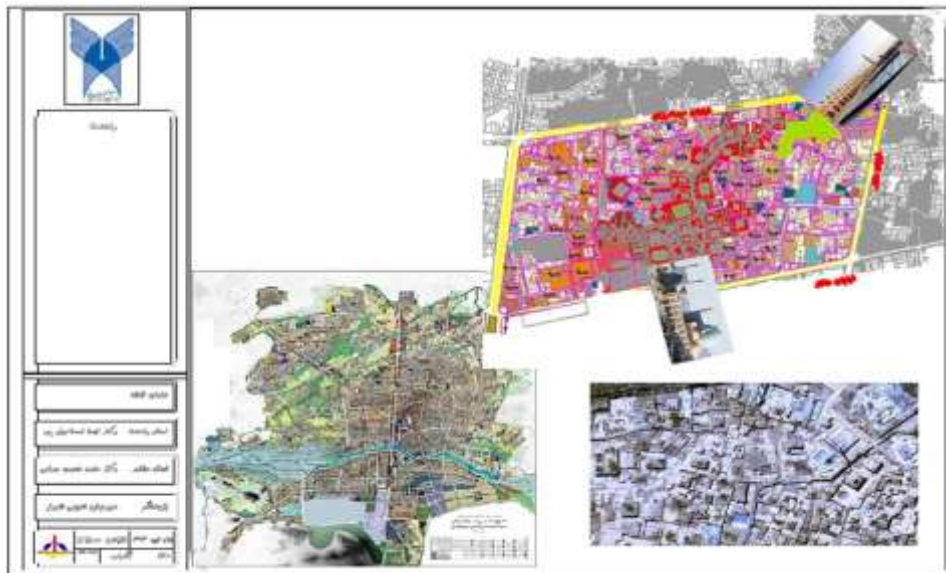
^۳ تاثیر مثبت ↑ تاثیر منفی ↓

↑	مالکیت دولتی	موانع حقوقی
↓	مالکیت شخصی	
↑	مالکیت وقفی	
↑	اشاره مستقیم در طرح های فرادست	ضابطه پذیری
↑	قطعات دارای ثبت میراث	

منبع: (رفعیان، ۱۳۸۹، ۲۴۹)

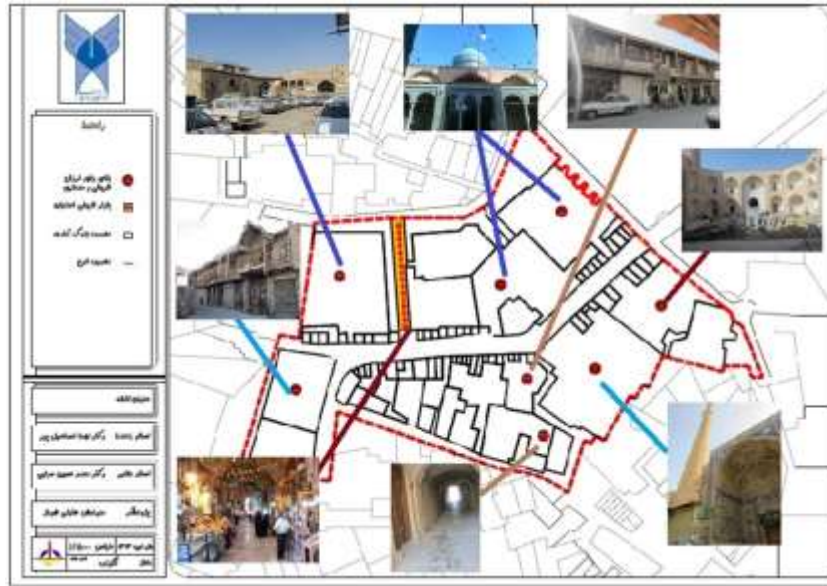
۱۰- محدوده و قلمرو پژوهش

محدوده ای که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است، ۲۹۶۰۰ متر مربع از اراضی مرکزی منطقه ۳ شهر اصفهان می باشد. این محدوده، بخشی از مرکز تاریخی شهر اصفهان (با مساحت حدود ۱۲۰۰۰ هکتار) بوده که عناصر اصلی و مهم شکل دهنده ساتار اصلی شهر در آن واقع گردیده است. این محدوده همجوار با میدان امام علی (ع) ((عتیق) که توسط شهرداری اصفهان در حال احیا می باشد)، و مدرسه حاج حسن و گذر حیدر میرزا (نظام الملک) و مجموعه ای از سراها، مدرسه و کاخهای صفوی می باشد که به عنوان اولین گره از محور تاریخی اصفهان جایگاه و نقش ویژه ای را در استخوان بندی اصلی شهرداری. این قطعه بخشی از محله مسجد علی - هارونیه محسوب می شود که دارای عناصر بار ارزش تاریخی همچون مسجد علی همراه با مناره زیبای آن است که ارتفاعی حدود ۵۲ نفر متر داشته و از لحاظ معماری، تزئینات، ایوان های متعدد، شبستان، گنبد آجری، مقرنس های گچی داخل گنبد، کاشی کاری ها و خطوط مختلف در زمره مساجد مهم تاریخی و کم نظیر اصفهان می باشد. همچنین امامزاده هارونیه با گنبد فیروزه ای دو پوش و زیبای آن در سمت چپ منار مسجد علی با کاشی های جالب و کتیبه های زیبای آن در این قطعه واقع است. گذر هارونیه به عنوان یکی از گذرهای قدیمی محدوده، سرای آقا، خوروش، هنرندیاها و خانه دیبایی ها از عناصر دیگر شاخص و تاریخی مهم موجود در این قطعه اند.

نقشه ۱- محل قرارگیری محدوده مورد مطالعه در شهر اصفهان

منبع: نگارنده

نقشه ۲- توزیع عناصر، اماکن، فضاها و گره‌های شاخص در محدوده مورد مطالعه
منبع: نگارنده

۱۱- تجزیه و تحلیل عوامل، معیارها و شاخص‌های شناسایی پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق بافت تاریخی

۱-۱۱- عوامل کالبدی - عملکردی

در این بخش قطعات و بلوک‌های محدوده مورد مطالعه نسبت به سه دسته زیر معیار شامل کیفیت بنا، دسترسی و ویژگی کاربری وزندهی شده‌اند، این دسته‌ها شامل معیارهای کیفیت بنا (قدمت، ارزش بنا)، دسترسی (عرض گذر، پارکینگ، طول گذر)، ویژگی کاربری (فراوانی، شعاع خدمات) می‌باشد.

الف- کیفیت بنا

قدمت: بر مبنای برداشت میدانی قدمت کلیه قطعات محدوده در ۵ دسته، نوساز، ۵ تا ۱۵، ۱۵ تا ۳۰، ۳۰-۵۰، بیش از ۵۰ سال و تخریبی ارائه شده است، برای وزن‌دهی دسته اول عدد ۹، دسته دوم عدد ۷؛ دسته سوم عدد ۵؛ دسته چهارم عدد ۳ و دسته پنجم عدد ۱ را در طیف الساعتی می‌گیرند. نکته شایان ذکر اینکه بناهای دارای عمر بالای ۵۰ سال که مرمت شده‌اند در دسته نوساز قرار می‌گیرند.

ارزش بنا: این معیار برای نمایش ارزش بناها، کلیه قطعات محدوده را با مبنای برداشت میدانی در پنج زمینه واجد ارزش معماری، اقتصادی، تاریخی، اجتماعی و هویتی وزن‌دهی می‌کند. شایان ذکر اینکه اگر بنايي یکی از این ویژگی‌ها را داشته باشد، وزن ۱ و اگر بنايي تمامی آن‌ها را داشته باشد وزن ۵ می‌گیرد.

ب- دسترسی

عرض گذر: برای ارزش‌گذاری این زیرمعیار عرض کلیه دسترسی‌های محدوده در ۵ دسته تقسیم‌بندی^۱، سپس ارزش عرض طولانی‌ترین گذر بلوک به آن نسبت داده شده است و نقشه رستری مورد نیاز تحلیل تهیه گردیده است. البته برای این کار در

۱. ۳ متری ارزش یک، ۳- متری ارزش دو، ۶-۱۲ متری ارزش سه، ۱۲-۲۴ متری ارزش چهار، ۲۴ متری به بالا ارزش پنج.

برخی متون از میانگین هندسی ارزش عرض گذرها هم بهره‌گیری شده است که با توجه به مقیاس محدوده مورد مطالعه معقول به نظر نمی‌رسد که هر بلوک توسط گذرهای متعدد با عرض بالا محصور شود ارزش بیشتری بگیرد. طول گذر: شاخص طول گذر از طریق طبقه‌بندی ۵ گانه طول دسترسی‌های محصورکننده بلوک‌های ساختمانی محدوده و محاسبه میانگین هندسی ارزش طول گذرهای هر بلوک، محدوده را ارزش‌گذاری و نقشه‌ی رستری ارائه می‌کند.

ج- ویژگی‌های کاربری

فراوانی: این شاخص به بررسی فراوانی کاربری خاصی در محدوده می‌پردازد، به بیان دیگر در توزیع آماری کاربری‌ها، دسته‌هایی که فراوانی بیشتری دارند امتیاز بیشتر و آن‌هایی فراوانی کمتری دارند، امتیاز کمتری به خود اختصاص می‌دهند. روندکار به این صورت است که ابتدا بر مبنای فیلدکاربری نقشه رستر تولید می‌کنیم، سپس با استفاده از فیلد Count لایه رستری به بیشترین تعداد ارزش بیشتر و به کمترین تعداد ارزش کمتر می‌دهیم. برای قابل استفاده‌شدن این وزن‌دهی‌ها، دسته‌های دارای ارزش‌های نزدیک تلفیق شده و کل کاربری‌ها در طبقه‌بندی ۵ گانه قرار می‌گیرند. سپس لایه رستری این وزن‌دهی تولید شده است.

شعاع خدمات: با استفاده از فرم‌های برداشت اطلاعات شعاع خدمات کاربری‌ها و نقشه رستری جهت استفاده در فرآیند تحلیل استفاده می‌شود.

۱۱-۲ مقایسه زوجی عوامل، معیارها و شاخص‌ها

در این مرحله عوامل، معیارها و شاخص‌ها، دوجه دو با هم مقایسه شده که در آن با توجه به هدف بررسی، شدت برتری معیار i نسبت به معیار j ، سنجیده می‌شود. بر همین اساس برای مقایسه و قضاوت دوجه دویی از جدول نه کمیته ساعتی در قالب تهیه پرسشنامه و جلب نظرات کارشناسی استفاده شد. در این بخش «میانگین هندسی» نظرات کارشناسان، برای بدست‌آوردن میزان اهمیت معیارها و شاخص‌ها مورد استفاده قرار گرفته است.

۱۱-۳ محاسبه «ضریب اهمیت»^۱ (CW) شاخص‌ها و معیارها و همپوشانی لایه‌ها

ارزیابی و تبیین ضریب اهمیت عوامل، معیارها و شاخص‌ها جهت تدوین مدل، اقدامی مهم برای شناسایی عوامل زمینه‌ساز توسعه خلاق بافت تاریخی با رویکرد گردشگری و تعیین کانون‌های مداخله در بافت می‌باشد. در این پژوهش به منظور بدست‌آوردن ضریب اهمیت از برنامه جانبی^۲ AHP در نرم‌افزار Arc Gis استفاده گردیده است. این روش در سال ۲۰۰۶ میلادی به صورت یک برنامه جانبی توسط Marinoni Oswald ارائه شده است.^۳ مزیت این ابزار جانبی که کلیه محاسبات اعم وزن دهی و محاسبه ضرایب توسط نرم افزار انجام می‌شود لذا در ادامه هر یک از شاخص‌ها و معیارها با توجه به اعمال ضریبشان در رده همتراز خود همپوشانی گردیده تا لایه‌های مورد نظر بصورت رستری برای سطح بعدی تحلیل یعنی همپوشانی در رده عوامل آماده‌سازی گردد.

1. criteria weights

2. Extention

3. www.esri.com\arcsript(ext-ahp)\marinoni

تصویر ۱- نحوه محاسبه ضریب اهمیت معیارها در محیط GIS توسط برنامه AHP

۴=۱۱ محاسبه ضریب اهمیت شاخص‌ها و معیارهای کالبدی - عملکردی و همپوشانی لایه‌ها

عامل کالبدی - عملکردی دارای سه دسته معیار؛ «کیفیت بنا»، شامل: قدمت و ارزش بنا، «دسترسی»، شامل: عرض گذر، طول گذر و «ویژگی کاربری»، شامل: فراوانی و شعاع خدمات می‌باشد. با توجه به محاسبات انجام شده، ضریب اهمیت هر یک از شاخص‌های معیار کیفیت بنا در جدول شماره (۳) ارائه شده است. نتیجه اجرای فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، با استفاده از جدول (۴) شاخص‌های معیار کیفیت بنا، در جدول (۵) آمده است. ضریب اهمیت هر یک از شاخص‌های معیار دسترسی در جدول شماره (۶) ارائه شده است.

جدول ۳ - ضریب اهمیت شاخص‌های معیار کیفیت بنا

ضریب اهمیت	عامل کالبدی-عملکردی کیفیت بنا
۰.۷۵	قدمت
۰.۲۵	ارزش بنا
ضریب سازگاری: ۰.۰ > [CR] ۰.۱	

منبع: نگارنده

جدول ۴ - ضریب اهمیت شاخص‌های معیار دسترسی

ضریب اهمیت	عامل کالبدی-عملکردی دسترسی
۰.۸۳۳۳	عرض گذر
۰.۱۶۶۷	طول گذر
ضریب سازگاری: ۰.۰ > [CR] ۰.۱	

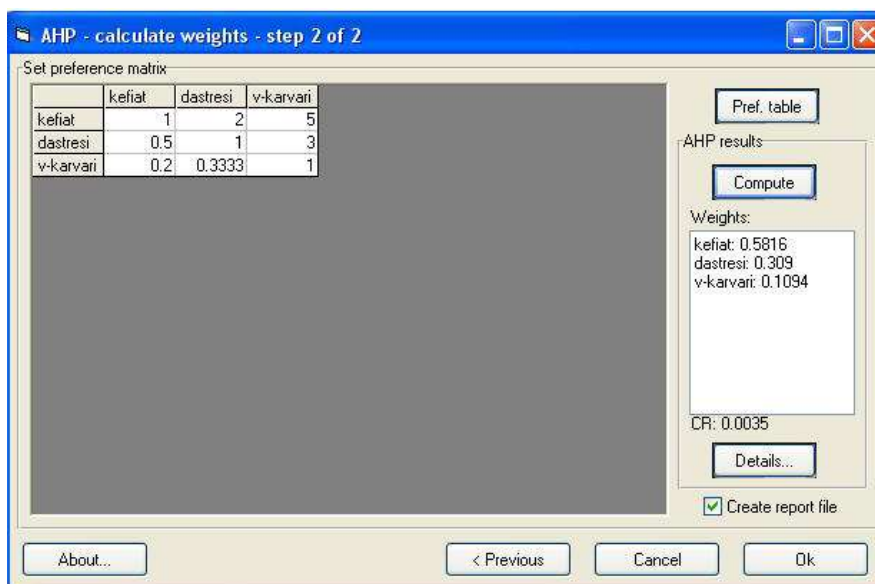
منبع: نگارنده

جدول ۵ - ضریب اهمیت شاخص‌های معیار ویژگی‌های کاربری

ضریب اهمیت	عامل کالبدی - عملکردی ویژگی های کاربری
۰.۷۵	خدمات
۰.۲۵	فراوانی
ضریب سازگاری: ۰.۰۰ > [CR] 0.1	

منبع: نگارنده

و در آخر ضریب اهمیت هر یک از معیارهای عامل کالبدی - عملکردی در جدول شماره (۶) ارائه شده است. نتیجه اجرای فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، با استفاده از Ext- AHP می باشد.

تصویر ۲- نحوه محاسبه ضریب اهمیت شاخص های معیارهای عامل کالبدی - عملکردی

منبع: نگارنده

جدول ۶- ضریب اهمیت معیارهای عامل کالبدی - عملکردی

ضریب اهمیت	معیارهای کالبدی-عملکردی
۰.۵۸۱۶	کیفیت بنا
۰.۳۰۹	دسترسی
۰.۱۰۹۴	ویژگی کاربری
ضریب سازگاری: ۰.۰۰۳۵ > [CR] 0.1	

منبع: نگارنده

نقشه ۳- پهنه بندی کالبدی - عملکردی

منبع: نگارنده

ادامه کار با مشخص شدن هریک ضرایب معیارها و شاخص های عامل اجتماعی _ اقتصادی و عامل نهادی - مدیریتی صورت گرفته به در جدول شماره ۷ و ۸ آمده است.

جدول ۷- ضریب اهمیت معیارهای عامل اجتماعی - اقتصادی

ضریب اهمیت	زیرمعیارهای اجتماعی - اقتصادی
۰.۸۵۷۱	اجتماعی
۰.۱۴۲۹	اقتصادی
ضریب سازگاری: $[CR] > 0.1$	

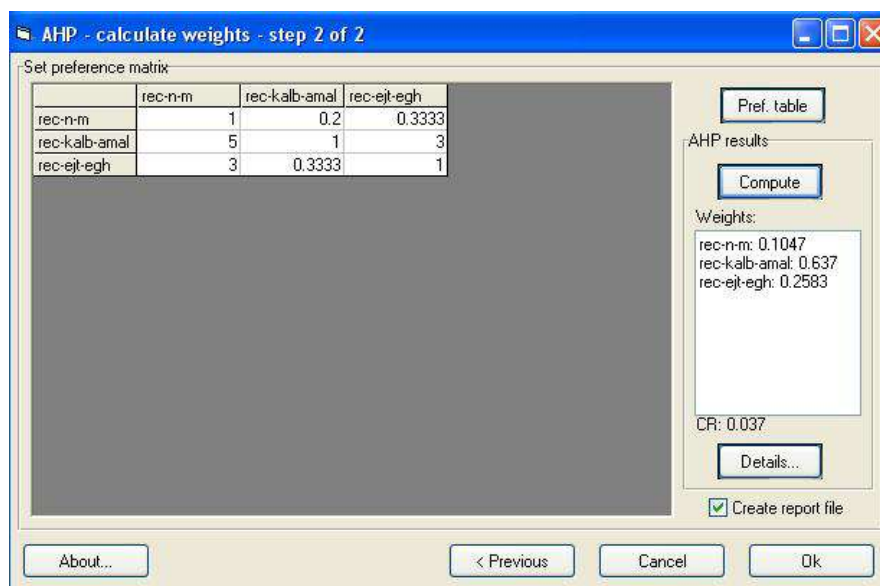
منبع: نگارنده

جدول ۸- ضریب اهمیت معیارهای معیارهای نهادی - مدیریتی

ضریب اهمیت	معیار های نهادی - مدیریتی
۰.۸۳۳۳	ضایطه پذیری
۰.۱۶۶۷	عوامل حقوقی
ضریب سازگاری: $[CR] > 0.1$	

منبع: نگارنده

ادامه کار با مشخص شدن هریک ضرایب معیارها و شاخصها تحلیل صورت گرفته و لایه نهایی تحلیل که پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق با رویکرد گردشگری در کل محدوده مورد نظر به صورت نقشه پهنه بندی نهایی به شماره (۴) نمایش داده می‌شود.

تصویر ۳- نحوه محاسبه ضریب ضریب اهمیت شاخص‌های معیارهای توسعه خلاق
منبع: نگارنده

جدول ۹- ضریب اهمیت معیارهای توسعه خلاق

ضریب اهمیت	معیارهای توسعه خلاق
۰.۱۰۴۷	نهادی- مدیریتی
۰.۶۳۷	کالبدی- عملکردی
۰.۲۵۸۳	اجتماعی - اقتصادی
ضریب سازگاری: ۰.۰۳۷ > 0.1 [CR]	

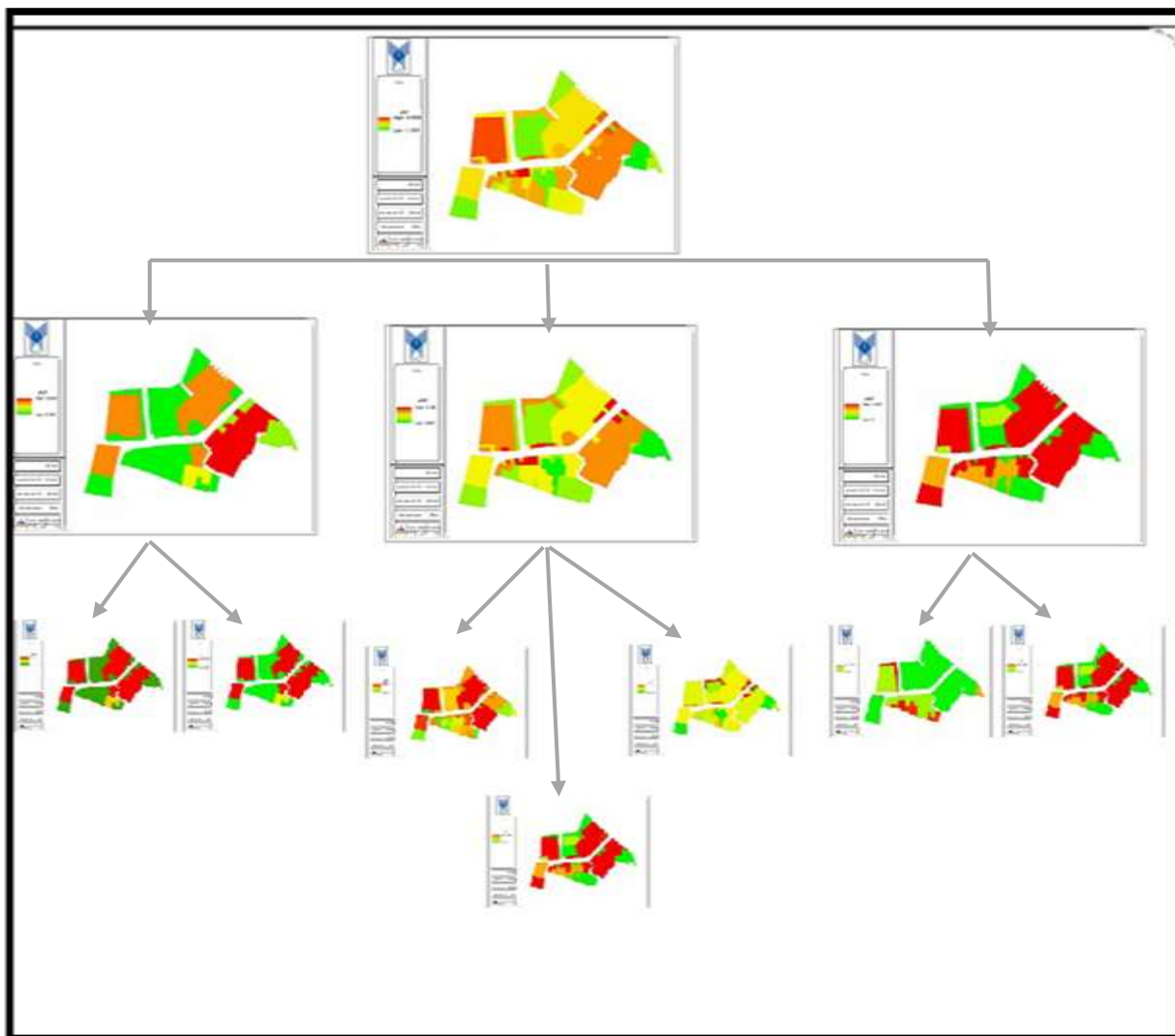
منبع: نگارنده

نقشه ۴-پهنه بندی توسعه خلاق
منبع: نگارنده

۱۲- بحث و نتیجه گیری

با استخراج عوامل توسعه خلاق بافت و عوامل مؤثر در برنامه‌ریزی گردشگری سه دسته عامل کلی شامل معیارها و شاخص‌ها استخراج نموده است سپس با تعریف مدل شناسایی پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق بافت تاریخی با رویکرد گردشگری در برنامه‌ریزی شهری، لایه‌ای که نشان‌دهنده پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه یا همان کانون‌های مداخله‌ای است، تهیه کرده است. ویژگی‌های خاص این پهنه برخورداری از موانع حقوقی کمتر، ضابطه‌پذیر بودن، سطح خوب مشخصه‌های اجتماعی و اقتصادی، همچنین کیفیت خوب بناها، دسترسی مناسب و کاربری‌های دارای ویژگی‌های مثبت مطابق مبانی مدل، این پهنه زمینه‌ساز توسعه خلاق یا محرک توسعه معرفی می‌کند. در صورتی که ورود به بافت از طریق این پهنه صورت گیرد، احتمالاً بازدهی برنامه‌ریزی و اجرا مناسب بوده و از هدرروی منابع جلوگیری می‌شود، همچنین ارتقا بافت در مراحل بعدی نظام‌مند خواهد بود.

تصویر ۴- سلسله مراتب همپوشانی نقشه‌ها
ترسیم از نگارنده

منابع

۱. رفیعیان محسن، ۱۳۸۹، «یادداشت بر شهر خلاق»، ماهنامه پژوهشی، آموزشی شهرداری‌ها. سال یازدهم. شماره ۱۰۰.
۲. رفیعیان محسن، ۱۳۸۹، شناسایی پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق بافت‌های فرسوده با رویکرد گردشگری در برنامه ریزی شهری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده هنر و معماری.
۳. رهنمایی محمدتقی، شاه حسینی پروانه، ۱۳۸۹، فرایند برنامه ریزی شهری ایران، انتشارات سمت، چاپ ششم.
۴. حنیفی غلامرضا، ۱۳۸۵، سنجش اثرات افزایش تراکم ساختمانی بر بافت‌های مساله‌دار و فرسوده شهری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس.

۵. رهنما محمدرحیم، ۱۳۷۵، احیای بافت قدیم و توسعه شهری، نمونه بافت های مسکونی مرکز شهر مشهد، رساله دکتری جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس.
۶. عباس زادگان، مصطفی و راضیه رضازاده، ۱۳۸۰، نگاهی به طرح حفظ، احیا و بازسازی بافت تاریخی سمنان، سازمان عمران، فصلنامه هفت شهر، شماره ۴ و بهسازی شهری.
۷. عندلیب علیرضا، ۱۳۸۵، دفترهای نوسازی در بافت فرسوده، جلد اول، نوسازی بافت های فرسوده حرکتی نو در شهر تهران چاپ اول، تهران، انتشارات سازمان نوسازی شهر تهران.
۸. مهدوی محمد جواد، ۸۱-۱۳۸۰، راهبردهای توسعه بافت فرسوده، فصلنامه هفت شهر، شماره ۷.
۹. مهدیزاده جواد، ۱۳۸۰، نظری اجمالی به ساماندهی مرکز شهر تهران، فصلنامه هفت شهر، شماره ۳.
10. Agarwal, C., Green, G. L., Grove, Evans, M., T., & Schweik, (2002) C. "A Review and Assessment of Land-Use Change Models: Dynamics of Space, Time, and Human Choice", Indiana University US Forest Service and Center for the Study of Institutions, Population, and Environmental Change (CIPEC).
11. American Planning Association (2006) "Planning and Urban Design Standards", New Jersey, Wiley & Sons, Inc. - Bhat Chandra, et. Al (2002) "Development of an Urban Accessibility Index", Centre for Transportation Research the University of Texas at Austin.
12. Christian M. Rogerson (2006) "Creative Industries and Urban Tourism: South African Perspectives", Urban Forum, Vol. 17, No. 2,- Guttenburg, Albert (2002) "Multidimensional Land Use classification and How It Evolved: Reflections on a Methodological Innovation in Urban planning", Journal of Planning History, Vol.1, No.4.
13. Harril, Rich and D.potts, Tomas(2003) "Tourism Planning in Historic District", APA Journal, Vol. 69, No.3.
14. Mary Ann Levine, Kelly M.Britt & James A.Delle, (2005) "Heritage Tourism and Community Outreach: Public Archaeology at the Thaddeus Stevens and Lydia Hamilton Smith Site in Lancaster, Pennsylvania USA", International Journal of Heritage Studies, Vol. 11, No. 5.
15. Miyakuni, Kaoruko & Gail A. Vander Stoep (2006) "Linking Linkage Concepts from Diverse Fields to Build a Community-Based Tourism Planning Framework: The Case of Shuri, Japan", Tourism Geographies, Vol.8, No. 3.
16. Musturd, Sako(2001) "Amsterdam Az Creative Cultural Knowledge City: Some Conditions", Built, environment, VOL. 30, NO. 3.- Rich Harril & Tomas D.Potts(2003) "Tourism Planning in Historic District, Attitudes Toward Tourism Development in Charleston", APA Journal, Vol.63, No.3.
17. Rami Farouk, Daher (2006) "Urban Regeneration/Heritage Tourism Endeavours: The Case of Salt, Jordan Local Actors, International Donors, and the State", International Journal of Heritage Studies, Vol. 11, No. 4.

Identifying the Areas of Creative Development in Historical Context With Tourism Approach (Case Study: Haroonia Neighborhood of Isfahan)

Mehrnoush Haghighi Shiraz¹, Najma Esmailpour², Mohammad Hossein Saraei³

1- Department of Urban Development, Islamic Azad University, Yazd Branch, Yazd, Iran.

2- Department of Urban Development, Islamic Azad University, Yazd Branch, Yazd, Iran.

3- Department of Geography And Urban Planning, Islamic Azad University, Yazd Branch, Yazd, Iran.

Abstract

Historical texture is one of the most important elements and identity in the cities. The elements, structures and form of the traffic networks in each historical context show the social life of the inhabitants of that city. Neglecting the historical context with regard to the passage of time and the long life of its valuable buildings can destruct the culture and identity of a society. Considering the increasing expansion of the tourism industry in the world and the tourism-based economy, it is important to revitalize historic textures. Valuable worn-outs textures, despite the content values (historical, cultural, and social) face visual and functional disturbances in term of morphology and modernization pattern. In order to solve these problem, different approaches have been adopted under the name of museum, empowerment and organicist. Holistic organicist approach tries to rely on the legacy of the old tissues value and sustainable economic integration and culture and revive them in historical context by determining the spatial organization of the city. The creative development of historical texture with the tourism approach in urban planning is one of the methods of organicist thinking, which is the final summary of the methods of intervention in historical and worn out texture.

The objective of this study is "Identification of the Creative Area with the Tourism Approach in the Haroonia Area. In this study, after reviewing the main indicators of creative development with a tourism approach and through selected criteria including physical, functional, economic, social, institutional and managerial, and the definition of the word, the related areas were evaluated using the GIS software and the AHP model and the use of the SZCD model within the scope of the developmental areas. According to the findings, Haroonia neighborhood with four areas provide the creative development (physical, functional, social, economic and managerial-institutional) that can be contemplated for residential, commercial, service and mixed applications for cultural activities, tourism and catering, commercial and residential.

Keywords: Creative Development, Historical Texture, Tourism, Haroonia Neighborhood, Isfahan
